

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΣ

ΤΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Συναρμολογηθὲν καὶ συνταχθὲν ὑπὸ

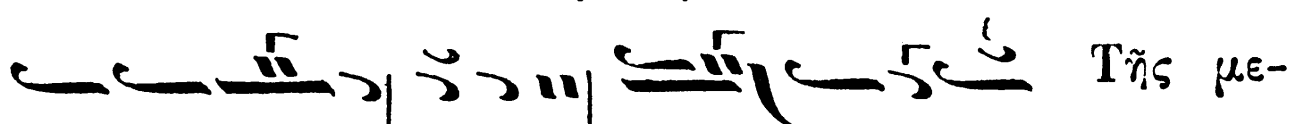
ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΣ τοῦ ΕΦΕΣΙΟΜΑΓΝΗΤΟΣ

1859

§ 253. Ἄρκετὰ ἐφύλαττον τὰ τοιαῦτα οἱ παλαιοὶ Μουσικοδιδάσκαλοι διὰ τὰς τελικὰς καὶ ἀτελεῖς καταλήξεις, ἔτι περισσότερο δ' ἐφύλαττον τὰ μέτρα εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς καταμετρήσεως τῶν τόνων καὶ τῶν χαρακτήρων, παρασταίνοντες τὸ ἐμμελὲς μάκρος τῶν συλλαβῶν μιᾶς σημαντικῆς λέξεως, ἢ δύο, κατὰ τὴν τετράχρονον μετροφωνίαν, ὡς ποιεῖ τοῦτο Πέτρος ὁ Λαμπαδάριος εἰς τὸ Ἀναστασιματάριον καὶ εἰς ἄλλα του ποι-

ήματα π. χ.

Την παγκοσμιον δο ο οξαν την

Τῆς μεξ αν θρω ω πων σπα ρει ει ει σαν

λωδίας τῶν συλλαβῶν τούτων, τὴν παγκόσμιον κτλ· οἱ χρόνοι εἰκοσιτέσσαρες ὄντες, περιχλείονται ἀνὰ τέσσαρες

ὑπὸ καθέτων γραμμῶν ἀπὸ ἕξ μέτρα. Ἀλλὰ καὶ Πέτρος ὁ Βυζάντιος καὶ Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐφύλαξαν αὐτὰ εἰς τὴν Μελοποιίαν τῶν ἀργῶν δοξολογιῶν, καὶ Θεόδωρος ὁ Φωκεὺς κατὰ μίμησιν τούτων εἰς τὴν εἰς Β'. ἤχον Δοξολογίαν του, ἧτις, κατὰ τὴν ἀγωγὴν, ἀνάγεται καὶ εἰς τὸ διπλοῦν καὶ εἰς τὸ ἀπλοῦν.

§ 254. Οἱ ἐνδοξότεροι μάλιστα τῶν παλαιῶν Μουσικοδιδασκάλων ἐφύλαττον πρὸς τούτοις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τονισμὸν τοῦ ποιήματος, κατὰ τὸ ὀξύτονον, παροξύτονον καὶ προπαροξύτονον, καὶ ἐτόνιζον τὸ μέλος αὐτοῦ κατὰ τὰς διαιρέσεις τῶν ὀκτῶ ἤχων, ὡς φαίνονται καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ ποιήματά των κατὰ μέσον ἤχον, κατὰ παράμεσον, κατὰ τρίφωνον, κτλ. Καὶ ὁ μὲν Λαμπαδάριος Πέτρος φυλάττει τὸν Ἑλληνικὸν τονισμὸν εἰς ὅλον τὸ Ἀναστασιματάριον, εἰς τὸ Εἰρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν καὶ εἰς τὸ σύντομον Δοξαστάριον. Ὁ δὲ ἦρωσ τῶν Μουσικῶν Μανολάκης ὁ Πρωτοψάλτης εἰς τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Βαρέως ἤχου καὶ εἰς ἄλλας εἰρμολογικάς του πρᾶξεις. Ἰάκωβος δὲ ὁ Πρωτοψάλτης εἰς τὸ σίλωτρον τῶν Μουσικῶν, ἀργὸν Στιχηράριον, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ τὸ συνέτεμεν ἀπὸ τὸ παλαιὸν Στιχηράριον, ἐφύλαξεν ὁμως ὅλας τὰς παλαιὰς γραμμάς κατὰ τὸ ἐμμελὲς μᾶκρος τῶν χαρακτήρων καὶ κατὰ τὸ τετράχρονον μέτρον (α), οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν ἀφῆσας λείψανον τοῖς μεταγενεστέροις.

Ἴδου δὲ καὶ ἓν παράδειγμα ἐκ τοῦ Στιχηραρίου Ἰακώβου· ἤχος πλ. δ'.

ν
 Ὁ των ἁγιων Πατερω

(α) Οὐχὶ δὲ καὶ ὡς τὸν Πελοποννήσιον Πέτρον Λαμπαδ.

ὦ | ὦ | ὦ | — | ὦ | ὦ | ὦ | ὦ | ὦ | ὦ | — | — | — |
ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ο χ ο ο

ρο ο ῶ ο ο ο ος ος εκ τω ων της
ρο ο ῶ ο ο ο ος ος εκ τω ων της

κτλ. Καὶ Πέτρος ὁ Ἀγιοταφίτης εἰς ἀνέκδοτον τῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ ἰδιομέλων συλλογὴν. Πέτρος δὲ ὁ Μπερεκέτης φυλάττει εἰς ὄλον τὸ Καλοφωνικὸν εἰρμολόγιον τὰς διαιρέσεις τῶν ἤχων κατὰ τὸ Κανόνιον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμά τοῦ Ἰκέτου· ὡς καὶ Δανιὴλ ὁ Πρωτοψάλτης, Γεώργιος ὁ Κρής, Πέτρος ὁ Βυζάντιος, Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης, Γρηγόριος ὁ Πρωτοψάλτης, Χουρμούζιος ὁ Χαρτοφύλαξ, Κωνσταντῖνος ὁ Πρωτοψάλτης, εἰς τὰς ἀρχὰς Δοξολογίας καὶ εἰς ἄλλας πράξεις καὶ εἰς τοὺς Πολυελέους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ Ῥυθμοῦ.

Ῥυθμός ἐστιν ἡ τακτικὴ καὶ ὀρθὴ σύνθεσις τῶν φωνῶν τῶν μελοποιημένων γραμμῶν, καὶ ἡ συνέχεια τοῦ χρόνου.

§ 51. Εἵπομεν ἀνωτέρω (44 §) ὅτι, ἡ βᾶσις τῆς Μουσικῆς εἶναι ὁ χρόνος, καὶ ὁ ῥυθμός· τὸ κυριώτερον ὁμως εἶναι ὁ χρόνος, ὅστις δίδει τὴν ἐμφύχωσιν. Καὶ καθὼς εἶναι ὁ χρόνος ψυχὴ τῆς Μουσικῆς, οὕτως εἶναι καὶ ὁ ῥυθμός ζωὴ μὲν τῆς Μουσικῆς, ψυχὴ δὲ πασῶν τῶν Ἀρμονιῶν ἢ ἤχων. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κυριώτερον εἶναι ὁ χρόνος, ὡς ἀνώτερον ὄργανον, διὰ τοῦτο ὁ ῥυθμός εἶναι ὑποκείμενος τοῦ χρόνου, ὅθεν καὶ γίνεται αὐτὸς εἰς τὸν ῥυθμὸν ὕλη (α). Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον γίνεται ἐκ τῆς τακτικῆς συμφωνίας μιᾶς Μουσικῆς διὰ τῶν πολλῶν ὀργάνων ἢ ψαλτῶν διὰ τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀργοῦ καὶ γοργοῦ, ὡς ἐκ τῆς κινήσεως τῆς ἄνω καὶ κάτω φορᾶς ἐνὸς σώματος εἰς δεῖξιν κρότου καὶ ἡρεμίας τῆς ἄρσεως καὶ θέσεως, ἢ ἐκ τοῦ μετρήματος τοῦ βραχέως καὶ μακροῦ χρόνου, ὀνομάζεται ῥυθμός· ὅπερ λέγεται κατὰ μὲν τοὺς Ἀραβας οὔσουλ, κατὰ δὲ τοὺς Εὐρωπαϊοὺς τέμπο. Ἐνεργεῖται δὲ ὁ ῥυθμός τῇ κινήσει τοῦ σώματος, διὰ νὰ φυλάττηται πρὸς τούτοις εἰς αὐτὴν μία προσδιωρισμένη εὐταξία. Ἐπειδὴ καταμετροῦνται διὰ

(α) « Ὑλη τοῦ ῥυθμοῦ εἶναι ὁ χρόνος, καθὼς καὶ ὕλη τῆς μελωδίας εἶναι οἱ φθόγγοι· διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν χρόνον ἀρχόμεθα ». Χρυσάνθος Προύσης.

τῆς κινήσεως οἱ ἐξοδευόμενοι εἰς αὐτὴν χρόνοι, κατὰ τὸν τρόπον, ὃν ἀναφέραμεν εἰς τὸν (47 §), διὰ μέσου δηλαδὴ τῶν χορῶν τῶν ὀργάνων, κυρίως διὰ τῶν τυμπανικῶν κτύπων (α), ὡς ἐκ τούτου γίνεται φανερόν ὅτι, ἄλλο εἶν' ὁ χρόνος, καὶ ἄλλο ὁ ῥυθμός.

§ 52. Καθὼς μετρεῖται καὶ ζυγίζεται ὁ χρόνος διὰ φωνῆς, δι' ὀργάνου, διὰ κτύπου, κτλ. οὕτω μετρεῖται καὶ ζυγίζεται καὶ ὁ ἰσόβαθμος καὶ ἀνισόβαθμος ῥυθμός, ὡς ἐκ τῆς γινομένης ἁρμονίας καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἀγωγῆς τοῦ ἁπλοῦ καὶ διπλοῦ, συντόμου, ἀργοῦ, καὶ ἀργοσυντόμου χρόνου.

§ 53. Ὁ ῥυθμός λέγεται ἰσόβαθμος, ὅταν ἐν μάθημα ψάλληται ὑπὸ πολλῶν ἢ ὀλίγων μουσικῶν, καὶ γίνεται ἡ ἔναρξις τοῦ χρόνου διὰ μιᾶς ὑπὸ πάντων, καὶ ψάλληται τὸ μάθημα ἀπαραλλάκτως ὑπὸ ὅλων, καὶ γίνεται ἡ κοπὴ τοῦ χρόνου εἰς τὸ τέλος τοῦ μαθήματος ταυτοχρόνως. Τοῦτο λοιπὸν λέγεται ῥυθμός τακτικός κατὰ τὸ εὐρυθμον, καὶ ἰσόβαθμον (β).

§ 54. Ὁ ῥυθμός λέγεται ἀνισόβαθμος τότε, ὅταν τὸ

(α) « Ὅσακις ὁ ῥυθμός ἐπαναλαμβάνεται, ὁ χρόνος ἐκάστου ῥυθμοῦ εὐρίσκεται ἴσος καὶ ὅμοιος· διότι θεωρεῖται ῥυθμός εἰς τοὺς τυμπανιστάς, εἰς τοὺς κροτοῦντας ταῖς χερσὶν, καὶ εἰς τοὺς χορευτάς· διότι ὅταν ἡ ταχεῖα καὶ βραδεῖα θέσις καὶ ἄρσις τῶν ποδῶν πράττεται κατὰ τινα τάξιν, ἢ ἔχωσι λόγον πρὸς ἀλλήλας, ῥυθμός γίνεται ». Χρυσ. Προύσης Θεωρ. Μ. § 145.

(β) Διὰ τὴν ἐννοήσιν ὅποσοῦν τὸ πῶς καὶ τί εἶναι ὁ τακτικός καὶ ἰσόβαθμος ῥυθμός, ἅς παρατηρήσῃ ὁ περίεργος μουσικός, τὰς κινήσεις τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ὄπλων, εἰς τὸ γυμνάσιον τῶν στρατιωτῶν.

αὐτὸ μάθημα ψάλλωσι πολλοὶ ἢ ὀλίγοι μουσικοὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν μὲν, χωρὶς ὅμως νὰ κτυπῶσι τοὺς χρόνους ὁμοῦ, ἀλλ' ἄλλοι μὲν νὰ προηγῶνται κατὰ τὸν χρόνον, ἄλλοι δὲ νὰ ἀκολουθῶσι. Καὶ πάλιν τὸ μάθημα ψάλλεται τακτικῶς μὲν, ἀνάρθρως ὅμως, ὡς κατὰ συνήθειαν λέγομεν. Ἐψάλη μὲν ὁ ἦχος ἐν χρόνῳ τακτικῶ ὑφ' ὄλων κατὰ τὸ ρυθμοειδές, ὅμως ἐν ρυθμῶ ἀνισοβάθμῳ (α).

(α) Διὰ τὸ ἀνισόβαθμον τοῦ ρυθμοῦ, ιδέαν τινὰ δύναται νὰ λάβῃ ὁ μουσικὸς περιεργασθεὶς τοὺς χαλκεῖς (μπακηρτζίδες), οἵτινες ὅταν χαλκεύωσι πεπυρακτωμένον τινὰ χαλκὸν δι' 8, ἢ 10 σφυρῶν τύπτουσι μὲν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος, πλὴν ἀλλεπαλήλως· ἢ παρατηρήσας καλῶς μίαν φάλαγγα στρατιωτῶν συνισταμένην ἐκ πεντακοσίων ἢ χιλίων στρατιωτῶν διηρημένων εἰς τμήματα, ὅταν γυμνάζωνται τὴν πολεμικὴν ὑπὸ πέντε ἢ ἕξ ἀρχηγῶν.